

SANATIN DİNSEL İŞLEVİ ÜZERİNE

Din ve Sanat, Sanat ve Din

Doç. Dr. Erdem Ünver

Atılım Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi

Arap dilinde yol, hüküm, mükâfat anlamlarına gelen, insanla birlikte var olan ve uyarıları ile mutluluk veren din; iyiyi, doğruyu, güzeli öğütleyen kuralları ifade eder. İnsanlar tarafından geliştirilen inanç sistemleri olan Zerdüştlük, Budizm, Taoizm ve diğer ilkel dinlerin de amacı bireyin ve toplumun mutluluğudur. İster semavi olsun, ister ilkel olsun din olgusu yaratıcı ilahi güce ya da doğaüstü güçlere, çeşitli varlıklara inanmayı, tapınmayı ve tüm dinsel kuralları sistemleştiren düzen bütünüdür. Her din kendi düzen bütünü içinde mukaddeslerini, değişmezlerini ve insanüstü-doğaüstü değerlerini tespit eder ve korur.

İnsanla birlikte var olan bir diğer olgu da sanattır. Belli bir inanca ve duyguya yönlendirme gücü ile sözü edilen birlikteliğin temel dinamiğidir. Din de dahil insana özgü değerler sanata yansır. Din tanrıdan insana ulaşırken, sanat insandan tanrıya ulaşımın aracı olur. Read'ın ifadesine göre yüzyıllar boyu toplumsal yaşantı dinsel anlamda ruhsal coşkuya dayalı hareketlerle örgütlendi (Read 1981: 58). Bu coşku içinde sanat, yaşamla içiçeliği olan ayinle ilgili bir anlam taşıdı. Tasvirle tasvir edilen varlığın gerçekliğini eşit tutan ilkel algı, sanatı toplumsal varoluşun bir yöntemi haline dönüştürdü. İkel kültürlerde yer ve zaman değişimi sözü edilen anlayışta kayda değer farklılıklar oluşturmadı.

Aslında tarihsel süreçte sanat dinden, din sanattan fayda umdu ve buldu. Gerçek anlamda işlevsellik karşılıklı oldu. Din sanatın içeriğini etkilerken, farklı formların ön plana çıkmasını sağladı. Sanat ise bazen yaratıcının, doğaüstü güçlerin, kutsal varlığın kendisini iki, üç boyutlu anlatarak, kutsal metinleri görsel boyuta taşıyarak, sese ve bedene biçim vererek güçlü bir anlatım dili oldu. Bir duygunun inancın sembolü haline dönüştü.

MÖ 50.000- 10.000 yılları aralığında yapılan çalışmalarda büyüsel ve dinsel fonksiyonlar sezilebilmektedir. Büyü ve dinin doğaüstü oluşu, büyücü ve din adamına önemli toplumsal görevler yüklemekteydi. Tylor'un ilkel insanın canlı ya da cansız her nesnede ruhun varlığına inandığını ve bu nedenle nesnelere kutsal bir anlam yüklediği yönündeki düşüncesini Bazin, ikize olan inanç kavramı ile izah etmektedir (Bazin 1988: 15). Fischer de büyü zamanla dine, bilime ve sanata dönüştü derken, benzer bir düşünceyi dillendirmektedir (Fischer 1985: 37). Sanat sözcüğünün dönüşümde son aşamada söylenmesi sanatın sonradan oluştuğu anlamına gelmemektedir. Sanat kavramının önceden var olmadığı, büyüyle eşdeğer kullanıldığı ifade edilmektedir.

Primitif yaşamın üzerinde gelişen Arkaizm bir üst kültür dönemi olarak yeni bir yaşam tarzı içinde din ve sanata farklı bakış açıları kazandırırken, dinin ve sanatın birlikteliğine sadık kaldı. Yöneticinin Monarşik yapıdan kaynaklanan gücüne eklenen tanrısal özelliği eserlerde kendisini açıkça gösterdi. Anıtsal yapıların inşası, toprağa dayalı gelişen güçlü yönetim tarzından kaynaklandı. Dünyanın birçok yerinde görülen piramit tarzı yapılar, tanrı, tanrıça heykelleri ve freskler sözü edilen kültürün somut verileridir.

Aldığı arkaik değerleri kısa sürede insanın merkeze alındığı klasik dünyaya taşıyan ve Antik dönem Helen ırkı, bir bakıma modern dünyanın da kapılarını araladı. Aslında modern dünyanın habercisi insana özgü değer ve ölçü sistemleriydi. Helenlerin çok tanrılı mitolojik din anlayışı doğu

mitolojilerinden etkilenecek şekilde, daha sonra da Roma mitolojisini önemli ölçüde etkiledi. Yüzün üzerinde sayısı olan tanrı ve tanrıçalar ayrı ilgi alanlarına, ayrı görünüme sahiptiler. İnsanüstü güçleri yanında hile ve desiselerin de sahipleriydiler. İdealize edilmiş insan formlarında ya da sembollerle görsel boyuta taşındılar.

Arkaik dönemde işlenerek biçim verilen taş işçiliği, klasik dönemde teknik olarak daha gelişti ve klasik ölçülere uygun, mekân anlayışının gelişimini gösteren tapınakların yapılmasını sağladı. Tapınakların tanrı ve tanrıça heykelleriyle birlikteliği din ve sanatın beraberliği ve bütünlüğünü ifade etmekteydi.

Musa peygamberin getirdiği ilahi din olan Yahudi (Musevilik) dininin önem verdiği 10 emir Tevrat'ın iki bölümünde yer alır. Hz. Musa'ya Sina Dağı'nda vahyedilen 10 emrin ikincisi " Benden başka tanrın olmayacak. Boşlukta, yerin üstünde veya altında, denizlerin derinliklerinde mevcut olan varlıkların resimlerini yapmayacak, onlara hiçbir surette tapmayacaksınız" demektir. Bu emir Yahudilerin resim ve heykel sanatına dinsel bir işlev yüklemesini engelledi. İbadet mekânları olarak inşa edilen Sinagog ve Havraların duvarları geometriksel motiflerle, kutsal kitaptan metinlerle değerlendirildi. Resim ve süsün yerine sadelik hakim oldu.

Hz. İsa tarafından getirilen Hıristiyanlık resmi din olarak kabul edilmeden önce katakomp denilen yer altı dehlizleri ilk dinsel resim örneklerine sahne oldu. Klasik Yunan ve Roma sanatı ve estetiğini tanıyan bölgede yer alan katakomp resimleri daha sade bir anlatım dilini benimsedi. Hıristiyanlığın kabul edilmesinden sonra bazilika, şapel, kilise ve katedrallerde mekânlar fresklerle bezendi. İncil'in konularını resimlerle anlatma yöntemi, resimlerle dinin kavratılması isteğinden kaynaklandı.

Büyük olasılıkla Yahudilikte var olan daha sonra 7. Yüzyılda Arabistan'da ortaya çıkan İslam dinindeki tasvir yasağı 8. Yüzyılın ilk çeyreğinde Hıristiyanlıkta İkona Kırıcılık (İkonoklazm) şeklinde kendisini gösterdi. Önceleri saray kapılarındaki İsa heykellerinin kaldırılması ile başlayan I. İkonaklazm II. Leon döneminde çok tanrıçılığa yol açabilir düşüncesiyle başlatıldı. 787 yılında İznik Konsili tarafında sonlandırıldı. Ancak 56 yıl sonra II. İkonoklazm Ayasofya'da ilan edildi. Bu da " Resimler tapınmak için değildir. Bunlar kutsal olanları anlatan figürlerdir" anlayışı ile yeniden sonlandırıldı.

610 yılında 40 yaşında peygamber olan Hz. Muhammed İslam dinini yaymaya başladı. Putlara tapınmayı yasaklayan söylemleri, 630 yılında Kâbe'deki putların kırılması ve yok edilmesiyle amacına ulaştı. Kuran'dan çok hadislere dayandırılan yasaklama sapkınlığı sonlandırılacak bir zorunluluğun neticesinde yapılmıştı. Daha sonra figüratif anlatım yerine soyuta yönelen İslam sanatı anlatım olanağını daha geniş bir zemine yaydı. Böylece sanatsal dil, sanatsal formlar dinin yorumlanan sistemi içinde şekillenmeye başladı.

Geometriksel ve stilize edilmiş bitki formları tekten çoğa, sonsuza uzanan anlayışla ifadesini buldu. Somut olanın dar kalıplarından uzaklaşan bu yaklaşım Batı Sanatına ilham verecek düzeye ulaştı. Dini mimari mescitlerle, camilerle şekillendi. Bu mekânlarda mermer ve ahşap oymalar, çiniler ve hat örnekleri çok yönlü sanatsal anlatımın birlikteliğini gösterdi.

Genel anlamda din yaşamın realitesini yansıtırken, sanat bu realiteyi irreal dünyaya taşıdı. Dinler arasında büyük farklar olmakla birlikte her din sanatı görsel, işitsel anlatım dili olarak kullandı. Tapınaklar, ibadethaneler, törenler, ayinler, müzik, şiir, edebiyat, felsefe, heykeller, resimler, semboller geçmişten bugüne farklı dinlerde insan, din ve sanatın ayrılmaz beraberliğinin kanıtları

oldular ve bundan sonra da olacaktır. Çünkü din ve sanat insana özgüdür. Dinsiz ve sanatsız yaşam olmamıştır ve olmayacaktır.

Kaynakça:

Bazin, Germain (1998), Sanat Tarihi, Sosyal Yayınları, İstanbul.

Fischer, Ernst (1985), Sanatın Gerekliliği, Kuzey Yayınları, Ankara.

Read, Herbert (1981), Sanat ve Toplum, Umran Yayınları, Ankara.